ВЕЛИКИ ДАНИ ЧЕТРДЕСЕТ ПРВЕ

● Окупатори се још не беху честито ни сместили, а у Новом Саду су већ почињале припреме за ослободилачку борбу

Пролазе године а с њима и људи, сећања су све бледа, а догађаји многи ипак не тону у заборав. Неки од њих никада неће ни потонути, јер су неизбрисиво урезани у историју. Вео заборава никада не може прекрити догађаје оних великих дана четрдесет прве који су тако судбоносно утицали на Нови Сад и Новосађане — који су их усмерили путем мучеништва и херојства.

Надамо се да ће се мноштво тих догађаја и ликова коначно уткати у јединствен мозаик и да ти целовиту слику града хероја у борби. Засад подсећамо само на неке од њих.

МИЛИЦА БУРСАЋ БЕБА:

У измењеним условима – појачан рад

Шестог априла пре подне одржан је састанак у адвокатској канцеларији Саве Владукина, код ког је радио Бранко Бајић, сећа се Милица Бурсаћ Беба, та да члан привременог Месног комитета КПЈ, формираног због одласка неких другова у војску. Поред осталих, састанку су присуствовали Радивој Ћирпанов, Ђока Зличић, Лилика Бем, Беба а можда и Влада Живановић.

● На том нашем састанку Бранко је посебно наглашавао како је дужност комуниста да бране земљу, да се јављају у добровољце и они који нису војни обвезници. Скојевци су ту директиву заиста и прихватили, али због брзе капитулације нису стигли да се боре. Другом нашем састанку присуствовао је и Тоза Марковић. Тада су већ, чини ми се, стигли и окупатори. Тоза је рекао да су измењени услови и да се треба прилагодити томе. Стога град треба поделити на рејоне. Два — три дана после тога саопштио ми је Влада Живановић да више нисам члан МК, јер су се другови углавном вратили у Нови Сад после капитулације војске.

У измењеним условима — појачан је рад партијских и скојевских организација Новог Сада. Окупатори се још не беху честито ни сместили, а у Новом Саду су већ почињале припреме за ослободилачку борбу. Напоредо са прикупљањем оружја, текло је и проширивање партијских и скојевских организација и стварање нових.

● После напада на СССР убрзане су припреме за акције — за саботаже и паљевине жита, казује Беба Бурсаћ. Жене у томе нису учествовале, али смо имале задатак да претходно извиђамо терен. Ја сам, рецимо, ишла према Руменки, а касније према Футогу, до Ветеринка. И даље смо прикупљале прилоге за Народну помоћ. По избијању устанка прикупљала се и храна и одећа за борце и илегалце. Организовали је и куре за болничарке. Одлазиле смо код доктора Драгутина Фишла, и то само чланице Партије и скојевке. Одлазиле смо једном или двапут недељно, највише по три другарице.

Међутим, већ крајем јуна морала је Беба да се повуче у илегалност. А убрзо после тога диверзија почела су и хапшења, почео је да ради преки суд. Најзад је, приликом једне рације, 4. октобра, пала у полицијске руке и Беба Бурсаћ. Почела је истрага праћена мукама какве су само хортијевски и хитлеровски крвници знали да измисле.

НОВИ САД СЕ БОРИО НЕ ОБАЗИРУЋИ СЕ НА ЖРТВЕ — вешање комуниста 25. новембра 1941. године

ЖИВКО РАНИСАВЉЕВИЋ:

Жртве нису поколебале борце

У вечерњим часовима 25. јула плануле су камаре и крстине пшенице на разним странама новосадског атара. Изазвало је то страховито узбуђење међу окупаторима. Дан касније сукобила се с окупаторима крај пута према Суботици борбена група Милана Симина — заметак Новосадског партизанског одреда. У борби гине Милан Симин, а одмах затим и Антал Немет кад је покушао да се отме из руку војника и жандарма. Живко Радовановић пада у заробљеништво. Једино Стеван Николетић успева да се извуче из обруча. Сутрадан пада у руке окупатора и Радован Смиљанов, политички комесар Новосадског одреда.

● Живко Радовановић је обешен већ 2. августа, први партизан који је убијен у Бачкој, оживљава своја сећања Живко Раписављевић, један од учесника првих диверзантских акција у Новом Саду. Међутим, жртве нису поколебале борце. Пример им је био Живко Радовановић који се заиста херојски држао и никог није издао. Смиљанова су, такође, страховито мучили, али је он упорно поричао све оптужбе. Од мучења је касније, све до смрти, имао кврге на рукама и ногама. На крају, пошто никог није издао и ништа није признао, пребацили су га у сегедински затвор без суђења. Осуђен је тек касније, после велике провале која је у јесен 1942. захватила Бачку.

Сећајући се тих дана, Живко Раписављевић закључује да се тада понекад и заборављало на конспирацију, ишло се превише у ширину. У августу је у Новом Саду већ око 300 скојеваца сматрано просто војницима.

● У то време је, рецимо, Влада Тотовић на улици запалио колa војничког сена, присећа се Раписављевић. Пришао бициклом колима одостраг, креснуо шибицу, убацио је у сено и изгубио се. Ваља споменути и напад на излог Пифатовог бифеа, у ком су се окупљали домаћи фашисти, фолксдојчери. Пошто је излог био „украшен" погрдним сликама и карикатурама на рачун Црвене армије, Аца Петровић Гејак и Ференц Кардош засули су га камењем. Међутим, одмах после тога су и ухваћени, јер се бифе налазио у центру града. Познате су и диверзије двеју девојака — Гроздe Гајшин и Наталије Станков, о чему је већ писано.

Међутим, у септембру већ почиње смишљена противакција окупатора, почињу масовна хапшења, па и прволе. Гину комунисти Новог Сада, умиру на мукама, али се држе.

● Тада је пао и Ђока Бешлин, члан Окружног комитета КПЈ, казује Живко Раписављевић своје виђење тих дана. На Лиману се налазио један илегални партијски стан. Ту су другови правили неки прашак који се активира киселином и изазива експлозију. О томе ми је причао касније Коста Шокица. Одлучили су да испробају прашак. Посули су га под мало прашка и канули кап киселине. онако неискусни. Међутим, кад је то грунуло, експлозија је изваљила и врата и прозоре. Коста Шокица и Ђока Зличић успели су да умакну у гужви која је одмах настала. На жалост. Ђока није успео — пао је кад је, онако кратковид, прескакао један канал. Али, Ђока није никога издао, издржао је јуначки сва мучења, па су га убили у затвору... Такође ни Гроздa Гајшин и Ната Станков никог нису издале. Пао је и Дошко, из Салајке, приликом писања парола, али никог није издао... Били су то истински јунаци. А таквих је у Новом Саду било много.

МИЛЕНКО РАДОВАНОВ ЦИГА:

Запаљена кудеља обасјала је целу околину

Игралиште „Славије" било је већ уочи рата, а и под окупацијом, један од центара окупљања напредних омладинаца. Тада је организован и посебан корзо у Темеринској улици, као својеврсна демонстрација према оном „званичном", у центру града. Било је и масовних акција које су обухватале цео град. Тако су, рецимо, 5. септембра увече скојевци цео град исписали антифашистичким и противокупаторским паролама.

● Учествовао сам у паљењу кудеље у Бачком Јарку, сећа се Миленко Радованов Цига. Воћа наше групе био је Љуба Дороловачки. У групи смо били ја, Рада Милин Каирац и један друг из Жабља који нам се специјално за ту акцију придружио, па му се имена не сећам. Кудељара се налазила између Бачког Јарка и Темерина, с леве стране друма. Запалили смо то 1. октобра. Истини за вољу треба рећи и како смо ми тада били необучени за такве акције. Имали смо само једну кутију од паковања цигарета — за сто комада. Унутра смо ставили мало кудеље натопљене бензином. На врху кутије заденули смо у руне се чуло „Фајер, фајер..." Ту се Каирац одлично снашао. Пошто је возио бицикл на челу „колоне", и сам је викао „Фајер, фајер..." Тако је испало као да дверзанти дижу село на узбуну.

● Пред полазак у акцију, Љуба нам је поделио пиштоље, причa Цига. Ја сам добио „штајер" старог типа, пунио се одозго, и то дугачким мецима калибра 9 милиметара. Онако неуки, напунили смо га кратким мецима, ли дугачких писмо ни имали. Углавном, пиштоље смо натегли и заденули их сваки за појас, ис под капута. И кад смо после паљевине пролазили поред општинске зграде, која нам се налазила с леве стране друма, истрчао је један полицајац. На нашу срећу, истрчао је без оружја, ворватно је седео раскомоћен кад је чуо узбуну. Полицајац је очи то схватио о чему је реч кад је спазио нашу групу на бициклима. Полетео је према нама с очигледном намером да неког сруши са бицикла и ухвати. Залетео се баш на мене, јер сам возио последњи. У том тренутку ја потегох пиштоль, али овај се га, јер му муниција није одговарала. Ипак, Шваба се тргао, па је успео једино да ме удари по мишици...

Била је то једина препрека приликом повлачења четворице младих диверзаната. Успели су да се извуку из Јарка, наставили према граду, прешли затим кроз кукурузе на међународни пут, па преко понтонског моста ушли у Нови Сад. Још су се јавили стражарима на мосту — „Јоештет!"

● Кад сам оставио бицикл код куће, био сам мокар као моча, казује Цига. Чак ми је и капу свећицу, која је требало да послужи као неки штапин... Куде шари смо се неопажено привукли почетком ноћи. Љуба је припалио свећицу. Међутим, пошто и кутија беше упила нешто бензина, она је изненада цела букнула у његовој руци. Не знајући шта ће, Љуба је у том изненађењу бацио кутију на камару. Пламен је зачас букнуо. Док смо ми претрчали стотинак метара до пута, где смо оставили бицик ле, запаљена кудеља је обасјавала већ целу околину...

Диверзанти су бициклима појурили кроз Јарак, који је већ захватала узбуна. Неки су се још враћали с њива, а село беше чисто шваписко. На све страбило мокар од зноја. Одмах сам пошао на корзо у Темеринској улици. Тамо је омладина већ ликовала — видело се како гори небо изнад Јарка. Свима је било јасно да је реч о некој акцији. У том тренутку су кола новосадских ватрогасаца пројурила Темеринском улицом према Јарку. То сведочи како смо брзо дојурили у град после паљевине, а уједно и како је била спора њихова интервенција.

А атмосфера на корзу изванредна — иако град већ беше притиснут жестоким терором. Нови Сад се борио не обазирући се на жртве.

Војислав Милин

ЧЕСТИТКА ИЗ СИБИРА

● Наталија Петровна Кутузова из Омска интересује се за другове и другарице са којима се упознала у време битана у Југославији

За данашњи празник ослобођења Новог Сада стигла је једна честитка и из Сибира — из града Омска.

Одбору СУБНОР Војводине града Новог Сада.

Дозволите ми да као учесница битака за ослобођење Југославије честитам вама и целом грађанству града Новог Сада 31. годишњицу ослобођења ваше домовине од фашистичких освајача.

Наталија Кутузова, учесница битака за Југославију, носилац Медаље за ослобођење Београда

У своме писму секретару Комисије за неговање традиција Покрајинског одбора СУБНОР Војводине Радивоју Радосављевићу Бати, Наталија Петровна Кутузова поручује да ће средином новембра допутовати у Југославију са једном Интуристовом излетничком групом. Она би желела да ову своју посету искористи и за евентуални сусрет са некима од наших бораца које је упознала у Југославији. Наталија Кутузова би желела да се сретне са некадашњим командантом 7. војвођанске бригаде Миланом Јешићем Ибром. Наталија Петровна, некадашњи потпоручник 73. гардијске стаљинградско-дунавске стрељачке дивизије 7. гардијске армије, желела би да се сретне и са неким другима. Тако јој је хирург Татјана Глушенкова поручила да по могућству пронађе партизане и партизанке који су јој помагали у нези рањеника. Међу њима су биле Радмила Тасић и Радмила Ивановић. Имена осталих могло би се, можда, пронаћи помоћу фотографије коју другарица Кутузова доноси са собом.

Уколико се неко сећа Наталије Кутузове, или јој на било који други начин може помоћи да се сусретне са својим ратним друговима, нека се обрати Покрајинском одбору СУБНОР Војводине, или нашој редакцији.